

„Azt hinnéd, Brehm úr csak kitalálta”

Tóth Krisztina: *Állatságok*

Tóth Krisztina legújabb gyerekkönyve, az *Állatságok* folytatja azt a hagyományt, amelyet korábbi saját, szintén gyerekeknek szóló kiadványa, *A londoni mackók* (Csimota Kiadó, 2003) című, tíz kis füzetből álló „böröndje” hívott életre a magyar gyerekirodalomban. Ez esetben

is olyan műről van szó, amely mind tartalmi sajátosságait (a kimondottan gyerekeknek szánt tematikát és problémákat) tekintve, mind pedig megformáltságában (a sajátos gyermeki köznyelvet hasznosító, ám nem „leereszkedő” beszédmódjában, valamint művészi kivitelezésében, illusztrációiban is) autentikus, izgalmas, az olvasásra nevelő, és olykor egyéb ismeretanyagokkal is szolgáló olvasmány lehet célközönsége, az ovisok és kisiskolások számára. Olyan könyvek után, mint a *Túl a Maszat-hegyen* (Varró Dániel, Magvető, 2003), a *Friss tinta* (Pagony, 2005), és a *Samunadrág* (Kukorelly Endre, Kalligram, 2005) után ismét olyan művel van dolgunk, amely a kortárs lírai beszédmódot érti/alkalmazza újra, így egyaránt számot tarthat a gyerekek és a kritika figyelmére is.

A versek, mint egyfajta impressziók, úgy tűnnek, mintha Brehm *Az állatok világa* című közismert könyvének alkalmi felütésével rögtönződnének, és erre utalást is találunk (7.). Az *Állatságok* ezért egyfajta kvázi természetrajzi útmutatóként olvasható, amely azonban –

hasonlóan Devecseri Gábor és Romhányi József műveihez – nem annyira a felsorakoztatott lények valós tulajdonságait kívánja bemutatni, hanem sokkal inkább egy humoros, a nyelv és a gyerek gondolkodása által meghatározott világ megformálását, megálmodását célozza. A kötetben

ugyanis jórészt olyan állatok kaptak helyet, amelyek elnevezése valamiként érdekes, sokszor az is nagyon valószínűtlennek tűnik (még a felnőtt olvasó számára is), hogy ilyen állat egyáltalán létezik (pl. „baribál”, „gyönyörű kvezál”, „babirusza”, „dzseláda”). Az állatokat hétköznapi helyzetekben mutatja be, ezek a referenciák azonban nem a felnőttek, hanem a gyerekek mindennapjait idézik. Az *Oposszum* című vers (5., egyébként a kötet nyitódarabja) például a találkozás toposzát alkalmazza, illetve módosítja azokat a szabályokat, amik a gyerek életében a másokkal való ismerkedést meghatározzák. Ez az állat ugyanis például egy óvoda szögéből rendhagyó módon éli mindennapjait: a fák ágain közlekedik („Nem láthatsz te ilyet / se utcán se buszon”); ráadásul nem is túl figyelmes, köszönni se szeret („Ne tűnődj a puszin”); és általában rendkívül kellemetlen a vele való találkozás („csak arra vigyázz, hogy / egy ág orrba ne vágjon // ha arra mendegél / éppen az opposzum.”). De az opposzum mégsem lesz ellen-szenves a gyerekek számára, nehéz

természete ellenére sem, és ez az utolsó versszak csattanójának köszönhető: „Erdőségekben él, / kakája eperszín.” A könyv hasonló módon, a gyerekeket érintő, a számukra fontos humoros momentumok szerepeltetésével hozza közel a harminc állat mindegyikét. A tasmániai ördögről kiderül, hogy nemcsak félelmetes, de mosolyogtatóan bűzlik is: „izmos és fekete / elréműlsz a hangján, / de a szaghoz képest / a hangja még hagyján” (32.); a kobra csípése pedig nemcsak a szúnyog-, pók-, hangya- és méhcsípéshez hasonlítható, hanem a szembe jutó sampon kellemetlen érzéséhez is: „És csíp a sampon is, / ha a szemedbe megy / és csíp a hangya is, / piros a feneked! // Na és ezt emeld most köbre: / úgy csíp a kobra! / Elnyel örökre, / nyílik a torka, // pikk, pakk, pukk!” (25.)

A gyerek tapasztalatai, az általa megélt események nemcsak a vershelyzetek megformálásában, megalkotásában játszanak szerepet: számos esetben a versekben szereplő teremtmények személyisége is a gyermeki gondolkodás mentén alakul. Minden állat meg lehetőségen antropomorf, autonóm, emberi személyiségjegyekkel rendelkezik, az ötletes szövegekben általános ember-típusok, viselkedésnormák bukkannak fel. A tibeti takin például – talán épp nevének egzotikus hangzása miatt – a zergetársadalom sznobjaként tűnik fel, „merthogy nem sima tulokzerge, / az látszik valakin” (30.). A baziliszkusz pedig szigorú öregemberként jelenik meg Tóth Krisztina könyvében: „Mérges, ráncos fejű hüllő / úgy néz, mint a szomszéd bácsi, / hogy mi a rossz, mi nem illő, / ebből kéne kitalálni”. (12.) Más szövegekben azonban a felnőtt olvasó szorongásait, félelmeit érhetjük tetten, ilyen például a *Lajhár*, aminek sorai a felnőtt (vagy inkább a szülő)

életformájára, szemléletmódjára utalnak: „Így csak nyomnak a sóhajok, / hogy én már sose lóghatok, / és csak múlnak a hónapok: / aludni kéne jó nagyot.” (24.) A *Sisakos kazuár* ugyancsak túlmutat a gyermeki tapasztalaton, és a gyerekvers-forma ellenére is súlyozottan, a hozzá kapcsolódó szorongásos érzésekkel együtt mutatja meg a más-ság, az identitáskeresés problémáját: „Áruld már el, kedves strucc, / te, aki olyan sokat tudsz, / hogy mi a divat, mi a szokás, / (a fiad is egy okostojás), / áruld már el, kedves strucc, / mért van fejemen e cucc, / hogy mivégre van e más-ság, / a sisakos kazuárság.” (29.) A gyermeki és a felnőtt világ kölcsönhatása nem csak a versek problematikájában jelenik meg: a szövegek többnyire felolvasásra szántak, vagyis a kötet gyerek és a szülő közös tevékenysége, a közös játék, szórakozás során teljesíti be feladatát, a változatos rímtechnikai és ritmikai eljárások alkalmazása legalábbis erre enged következtetni. Vannak kifejezetten mondókaszerű versek, nyelvtörők (pl. *Fossza* (20.)), más szövegek pedig a befogató játékba való bevonását teszik lehetővé. Ilyen a *Pitbull*, amelynek utolsó sora (utolsó válaszíme) hiányzik, a vers befejezése így a kicsik feladata, a hangzósság jegyében: „De ha jön, / akkor / ne simo- / gassa / mert a ku- / tya őt / kettéha-” (15.)

A szó- és szintaktikai struktúrák részleges átrendezése egyébként is megkerülhetetlen sajátja a kötetnek, ugyanúgy, ahogy a hétköznapi beszédmódhoz képest „szabálysértésekről” beszélhetünk. A szövegek nyelvtani és logikai felépítettsége ugyanis a kicsik nyelvhez való viszonyát idézi. Ahogy az óvodások újításokat hajtanak végre a szavak és a mondatok szintjén egyaránt, úgy Tóth Krisztina verses-könyvében is vállaltan jelenik meg a

köznapi megformáltságtól való elkülönböződés, és a gyermeki nyelvújításra való reflektálás: a szövegek gondolatisága a felnőtt logika, és a gyermeki gondolkodásmód szervezőelemeinek kontaminációja mentén épül fel. Erre egy példa az állatnevekkel való poétikai játék: az állat bemutatása rendszerint nem a természetrajz logikájával történik, hanem a gyerek képzettársításaira játszik rá, amelyek az érzékelhető tulajdonságokon alapulnak (pl. látvány, hangzósság). A név például sok esetben hasonlóságot mutat valamely másik szóval, amiknek elkülönítése indokolt lehet a szókinszt napról napra látványosan bővítő kis olvasók számára (így nem árt tudni, hogy az „oposzsum” nem azonos az „opuszal”, az „ínia” egész más, mint az „innia”, a „nagy mara” pedig semmiképp sem keverendő össze a „nagyamával”), de ugyanakkor egyfajta kontaktus is az olvasóval, amely egy direkt narratívát úszik meg ebben a köntösben úgy, hogy az termékenyen bővíti az olvasói stratégiákat. Az állatnevek ez okból szöveg-szervező funkcióval bírnak, többnyire már a vers első soraiban rímhelyzetbe kerülnek, és tulajdonképpen így határozzák meg az alapszituációt, lehe-

tővé teszik a narratíva, a „portré” megalkotását: „Áruld el nekem, nagymama, / milyen állat a nagy mara?” (8.) „Hogyha jó a vombat, / az ember mit mondhat? / A vombat külsején / kevés dolog ronthat.” (6.) „A zsiráf rokona az okapi, / bizonyos értelemben ükapa” (13.). Így formálódik az állatok új „arca”, személyisége, a könyv címe pedig ebben a kontextusban a racionalitástól való ironikus elhajlásra is utal.

De mégiscsak a kicsikhez való alkalmazkodás képessége, valamint szerzőjének formaérzéke teszi hitelessé az *Állatságokat*, a könyv maga pedig azáltal válik valóban a gyerekek olvasmányává, hogy „tárgyként” is az ő igényeik szerint lett megalkotva. Baranyai András illusztrációi úgy helyezkednek el a kötetben, ahogy azt egy albumtól elvárjuk: minden szereplőről van legalább egy kép, amit meg lehet keresni, be lehet azonosítani – az ötletes szövegek és a humoros képek együttese valóban képes élővé tenni számunkra a megjelenített állatokat, ugyanakkor ez nem korfüggő, és valóban elhisszük mindannyian, hogy Brehm úr „nemcsak hallott róla, de látta / de látta”.

(Magvető, Budapest, 2007)

